

РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

На матеріалі поезії Євгена Маланюка міжвоєнного періоду робимо спробу осмислити базовані на християнській свідомості автора релігійні мотиви, у яких викристалізовується категорії позасушого і реального буття України.

Ключові слова: релігійні мотиви, поетичні аналогії, образи низу / височини, Слово-Бог.

На материале поэзии Евгения Маланюка междувоенного периода делаем попытку осмыслить основанные на христианском сознании автора религиозные мотивы, в которых определяются категории внесушого и реального существования Украины.

Ключевые слова: религиозные мотивы, поэтические аналогии, образы низ / верх, Слово-Бог.

The author of the article makes an attempt to interpret religious motifs in the interwar poetry of Evgen Malanyuk that are based on the Christian consciousness of the poet. On this basis the author extracts the categories of non-existent and actual existence of Ukraine.

Key words: religious motives, poetic analogies, images of bottom / top, the Word is God.

Сучасні дослідники поезії Євгена Маланюка акцентують на тому, що «у всесвіті Маланюка існує Бог. Він старозавітний. Бог пророків Ізраїля...». Що в «суворій тематиці та дикції... є щось свідомо старозавітне – можна провести багато паралелей між тоном Ісаї чи Єремії та тоном першої збірки Маланюка» [3, с. 36-37]. На окремі аспекти світобачення митця, які мають «суто християнське звучання», вказує канадська дослідниця Ю. Войчишин [1], перу якої належить перший літературний портрет письменника. Релігієсофські мотиви поетичної творчості Маланюка стали предметом аналізу О. Прохоренко [9], біблійні образи й мотиви в поезії та есеїстиці митця – наукових студій О. Нахлік [7]. Концепт Бог у системі художньої свідомості поета-емігранта, в його історіософських пошуках виокремив і ґрунтовно схарактеризував Л. Куценко [2] тощо.

У нашому дослідженні на матеріалі поезії Євгена Маланюка міжвоєнного періоду робимо спробу осмислити базовані на християнській свідомості автора релігійні мотиви, у яких викристалізовується категорії позасушого і буття України.

Почуття душевного болю, породжене поразкою національної революції в Україні, завдане кілька десятилітніми поневіряннями інтернованого старшини Маланюка, в цілому, усвідомлення трагедії втрати Батьківщини, крах ідеалів державницьких сподівань на початку 20-х років викликали цілий ряд логічних запитань. І одне з них: «Як це так сталося, що ми, аджеж озброєні духом великої ідеї, опинилися в таборах? Як це сталося, що ми, аджеж ідейно непереможені, тепер – переможені й безсилі? Як могло так статися, що ми, сини Батьківщини, Батьківщину – покинули, і Вона – залишилася без нас, її вірних синів? / На ці і подібні питання – відповіді ми не одержували... / Залишалось шукати відповідей

самостійно, отже самотужки. Бібліотек, властиво, не було, отже, треба було починати з самих себе, з роздумувань у пуші, з лірики... І лірика заговорила перша. Але й лірика, хоч-не-хоч, керувала на ту саму генеральну тему: як сталося? чому сталося?» [5, с. 373-374].

Відповіді на адресовані самому собі питання, які письменник поза межами рідного краю шукатиме протягом усього життя, зумовили переосмислення пережитого й побаченого не крізь призму пафосу героїки, а через пошук причин трагедії визвольних змагань, з'ясування сучасного буття рідного народу. Кроки поетичного аналізу Євгена Маланюка сягнуть осмислення феномена Божого благословення, того плану стосовно України, що «визначає вічний Бог / Всьому велить, всього сягає» [6, с. 358]. Іншими словами, вимушена розлука з Батьківщиною актуалізувала у свідомості та світогляді поета засади християнського віровчення та зумовила пошук опори у Біблії. Осмислюючи причини національної трагедії України, поет через призму християнської ідеї, через віру вдається до осмислення усталених морально-етичних цінностей, які стануть для нього основою на шляху пошуків істини для себе і для свого народу.

Між іншим, звернемо увагу, що у творчості Євгена Маланюка майже відсутні послідовні розробки біблійних сюжетів, переспіви, прями ремінісценції текстів Біблії, як, наприклад, у поемі «Мойсей» чи в поезії «З книги пророка Єремії» І. Франка або ж у «Вавилонському полоні», «Плачі Єремії», «Саулі», «Самсоні» та інших текстах Лесі Українки. Потужне опертя на Біблію вибудовується Є. Маланюком у прозорих аналогіях до сюжетів Святого Письма, у сформованих на їх основі у свідомості читача біблійних істин.

Картина поетичного світу поета моделюється на основі антиномії категорій позасушого (абсолютно

духовного) та реального буття з усіма його земними колізіями, осягненого з висоти, з відстані відірваного від рідної землі вигнанця. Протиставлення неба-височини і низу-сущого (чи іншими словами, «непідлеглої небу землі» [6, с. 212], що «регочеться з неба і Бога» [6, с. 196]) розгортається в ліриці Євгена Маланюка в кількох площинах. Посутньо додамо, що проблема низу – «прокляті питання» нації й народу, – за слушними зауваженнями Л. Куценка, поставлена у творчості поета на «найвищий реєстр звучання». У націєтворчому просторі пошуків майбутнього для України і в поетичному світі, і в публіцистичних студіях, і в історіософських роздумах Маланюка виразно виокремлюється як римо-варязький шлях із приматом зброї, так і вектор поєднання римського та еллінського начал. У цілому, за Маланюком, це плекання Духу, формування людини в безмежному вимірі Бог – життя – Всесвіт.

Розкриваючи багатогранність ликів України, з одного боку, поет проголошує численні прокляття на адресу байдужої до своєї долі «полуживої» Скитської Еллади, «божевільної блудниці», «похотливої скитської гетери», «перекоханої мандрівниками», яка породила «байстрят», «потурнаків і яничарів» (у Маланюка це узагальнений образ низу), що продовжать процес самознищення. З іншого боку, усвідомлюючи місце покараної полоном, рабством духу України, що опинилася за межею Божого благословення, митець продовжує-таки її любити. Такий підхід однаково характерний як для поезій, у яких предметом осмислення стає «страшна краса» України («Сонет ганьби і гніву» (1924), «Ні, не покритка Катерина» (1924) та ін.), так і для поезій «Під чужим небом» (1921-1924), «Кожен день тут проходить пустельний і легкий...» (1923), «Знаю – медом сонця, ой Ладом...» (1925).

*Бог покарав мене своїм коханням,
Як тяжким жорном на зухвальство духа,
Бог покарав твоїм нещадним брудом –
І ось закаляна моя гординя [6, с. 208].*

Присутній переважно в поезіях таборового періоду Високий Дух (височини) реалізується не тільки кризь святу любов до «витоптаної ордами Еллади», але й через вічну істину Бога-Слова. За словами поета, шлях у світі до височини-неба полягає саме в Божій місії слова:

*І знаю –
Новий Бетховен
Громами й бурями продуригує
Нову Сонату Патетік.
І от – широким рокотом барокко
Враз д'горі, в синь, в зеніти Бога-Слова
Вогненним святом духа завидує
І вибухне ХХ вік! [6, с. 251].*

Окрім того, у творчій практиці митця неодноразово зустрічається прямий діалог поета з Богом. Якщо у творі «Так фосфор пристрасті спалив...» (1925) на молитовне звернення письменник не знаходить ні відповіді, ні розради, то в поезії «Молитва» (1927) він уже знає відповідь і просить небо і Господа: «Припонтьїським степам породи степового Месію, / Мадонно Диких Піль!». Натомість зміст і само-адресація «Молитви» (1933) цілком очевидні: Вчини мене бичем Твоїм, / Ударом, вистрілом, набоем... [6, с. 374].

Попередньо ми вже акцентували на діалозі Євгена Маланюка з Книгою Книг, реалізованому зокрема в поетичних текстах на рівні численних аналогій старозавітних оповідей про долю Ізраїлю з долею України. Скажімо, мотив тотожностей у долях українського і єврейського народів окреслюється і в позбавленні благословення Всевишнього, й у вигнанні з рідної землі, й у завоюванні чужими народами, і в багатолітньому полоні, в духовному рабстві й зруйнуванні святинь, у народженні («невільників злидених», «рабів відвічних» тощо («Свангелія піль», «Псалми степу», «Ісход», «Поліття», «Чорна Еллада», «Проклін, проклін степів чорнявим долам...», «Діва-Обида» та ін.). У поезії «Еміграція», констатуючи, що «наш хмурий Бог нас вивів і покинув...» [6, с. 125], Маланюк виразно наштотує на ланцюг асоціацій трагедії українського народу зі знайомим сюжетом виходу народу юдейського з вавилонського полону як із безплідної пустелі і степу. Така ж аналогія за зразком біблійної традиції прочитується і в фрагментах історії покари в поезії «Відвіку покарано степом...» (1932):

*Відвіку покарано степом
І простір всю силу п'є.*

Під смаглявим монгольським лепом

Та проказою – тіло твоє...

...Дикий вітер та чорний степ, –

Лиш будяк на нім – Боже наш, Боже! –

Мертвим, чортовим зіллям росте [6, с. 197].

Таким чином, шукаючи відповіді на запитання «що ми за народ?», які причини сучасних трагедій українського народу і нації, чи є перспектива майбутніх державницьких і духовних злетів, Євген Маланюк своєю творчістю прагнув наблизитися до вічних істин. Свідомість будителя і провідника народу зумовили зміст, спрямованість і пафос поетичного осмислення біблійних мотивів, загалом біблійну стилістику його творчості. У поетичній історіософії звернення до вищого Духу, до Бога-Слова – це спроби поета-вигнанця поєднати зв'язок часів у минулому, сущому й майбутньому, це, зрештою, «прорив духа до звитязства над «дійсністю» [4, с. 141].

ЛІТЕРАТУРА

1. Войчишин Ю. «Ярий крик і біль тужавий...» / Юлія Войчишин. – К. : Либідь, 1993. – 158 с.
2. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло і постать / Л. В. Куценко. – 2-е вид., доп. – К. : ВЦ «Просвіта», 2002. – 365 с.
3. Координати. Антологія сучасної української поезії на заході / [упор. : Б. Бойчук і Б. Рубчак]. – Мюнхен : Сучасність, 1969. – Т. 1. – 370 с.
4. Маланюк Є. Книга спостережень : у 2 т. / Євген Маланюк. – Торонто : Гомін України, 1962. – Т. 1. – 480 с.
5. Маланюк Є. Книга спостережень : у 2 т. / Євген Маланюк. – Торонто : Гомін України, 1962. – Т. 2. – 528 с.
6. Маланюк Є. Поезії / Євген Маланюк. – Львів : Фенікс Лтд, 1992. – 686 с.

7. Нахлік О. Письменник – Нація – Універсум. Світоглядні та художні шукання в літературі XIX-XX століть / Оксана Нахлік. – Львів, 1999. – 236 с.
8. Прохоренко О. Ф. Творчість Євгена Маланюка і «Празька школа» українських поетів : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Оксана Феодосіївна Прохоренко. – К., 1999. – 191 с.

© Авраменко Л. Г., 2013

Дата надходження статті до редколегії 13.05.2013 р.